

УДК 341.4

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Войціховський А. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Анотація: У науковій статті висвітлюються теоретичні і практичні питання співробітництва держав у боротьбі з торгівлею людьми на міжнародному і національному рівні, надаються пропозиції щодо можливого покращення співпраці у цій сфері.

Ключові слова: торгівля людьми, міжнародне співробітництво.

Аннотация: В научной статье освещаются теоретические и практические вопросы сотрудничества государств в борьбе с торговлей людьми на международном и национальном уровне, даются предложения относительно возможного улучшения сотрудничества в этой сфере.

Ключевые слова: торговля людьми, международное сотрудничество.

Annotation: In the scientific article the theoretical and practical questions of collaboration of the states are illuminated in a fight against trading in people at international and national level, suggestions of relatively possible improvement of collaboration are given in this sphere.

Key words: trading in people, international cooperation.

Проблема протидії торгівлі людьми набула останнім часом надзвичайної актуальності в усьому світі. Щороку від двох до чотирьох мільйонів осіб у світі стають жертвами торгівлі людьми. Особливо це стосується жінок.

В останні роки спостерігається поширення такого явища, як торгівля дітьми, з метою їх використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, поширення наркотиків та інших форм злочинної діяльності. Збільшується і кількість випадків торгівлі чоловіками з метою експлуатації праці.

Проблема боротьби з торгівлею людьми стала надзвичайно актуальною й для нашої держави. Україна, як і більшість країн Центрально-Східної Європи, вже має досить тривалий сумнівний досвід втрати значної кількості жінок і дівчат, вивезених з її території за кордон, де вони стають жертвами різноманітних методів та форм експлуатації, найпоширенішою з яких є примушення до заняття проституцією.

З України людей вивозять до Європи, Росії, Туреччини, частково вона виступає країною транзиту, а іноді має місце внутрішня торгівля. За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України злочинів цього виду у 1998 р. було 2, у 1999 – 11, у 2000 – 42, у 2001 – 91, у 2002 – 169, у 2003 – 289, у 2004 – 269, у 2005 – 415, у 2006 – 376, у 2007 – 359, у 2008 – 322, у 2009 – 279, у 2010 – 257, у 2011 – 185, у 2012 (станом на 20 листопада) – 155 [1].

Згідно з офіційною інформацією, наведеної в Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 р., понад 117 тис. громадян України постраждали від торгівлі людьми починаючи з 1991 р. Представництво

Міжнародної організації з міграції в Україні у співпраці з громадськими організаціями протягом 2000-2010 рр. надало допомогу 7343 особам, що постраждали від дій, пов'язаних з торгівлею людьми в Україні, які вивозилися до 67 держав. У 2010 р. представництво надало допомогу 1085 особам, що постраждали від торгівлі людьми, в тому числі 81 неповнолітній. За дев'ять місяців 2011 р. до зазначеного представництва звернулося за допомогою 611 постраждалих [2].

Торгівля людьми сьогодні, незважаючи на скоординовані зусилля міжнародного співтовариства, становить неабияку проблему, яка набула світового масштабу. Це обумовлює актуальність її дослідження загалом, а також розробки ефективних заходів з протидії. Торгівля людьми є глибоко криміналізованим явищем. Вона підтримується кримінальними організаціями, що відіграють ключову роль у цьому бізнесі. Як сектор «тіньової» економіки торгівля людьми перебуває в більшості країн поза законом, приносить колосальні доходи її власникам. Розгляд торгівлі людьми як явища, підтримуваного організованою злочинністю, дозволяє зрозуміти приховані механізми його підтримки, а звідси, - й можливості боротьби з нею. Тому все більшої актуальності набувають питання вдосконалення та розширення взаємодії національних і міждержавних інституцій щодо протидії транснаціональній злочинності, у тому числі торгівлі людьми.

Загальні питання, пов'язані з виникненням торгівлі людьми як злочину, формуванням міжнародного і національного механізму протидії йому досліджували О.М. Бандурка, Е.І. Вінгловська, В.І. Гаврилюк, Г.Л. Кохан, В.М. Куц, Я.Г. Лизогуб, А.С. Мацко, А.М. Орлеан, В.С. Філашкін, Т.М. Юденко та ін. Проте вагомий доробок учених не

заперечує потреби у дослідженні торгівлі людьми як загрози міжнародному правопорядку.

Мета статті полягає в комплексному аналізі міжнародно-правового регулювання співробітництва держав у боротьбі з торгівлею людьми і розробці пропозицій щодо вдосконалення механізму протидії цьому явищу.

Завданням статті є з'ясування передумов для активізації міжнародного співробітництва держав у протидії будь-яким проявам торгівлі людьми, визначення основних шляхів зазначеного співробітництва держав, удосконалення способів вирішення зазначеної проблеми і оцінка сучасного рівня дотримання міжнародних норм про заборону торгівлі людьми в законодавстві України.

Звичайно, викладені положення в цій науковій статті можуть бути використані практично, а саме в науково-дослідницькій сфері для подальших наукових досліджень відповідної проблеми, в науково-освітній сфері під час викладання навчальних дисциплін, у науково-методичній сфері з метою вдосконалення, розробки навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників, а також у правоохоронній діяльності різних держав.

Важливими кроками по налагодженню міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми стали Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 4 травня 1910 р., із змінами, внесеними в неї Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 р.; Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми від 30 вересня 1921 р., із змінами, внесеними в неї Протоколом, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 р.; Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею неповнолітніми жінками від 11 жовтня 1933 р., із змінами, внесеними в неї вищезгаданим Протоколом.

Започаткування ефективного міжнародного механізму було закладено у 1949 р. Генеральною Асамблеєю ООН шляхом прийняття Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, яка набула чинності в Україні 15 лютого 1955 р. [3]

У ст. 1 зазначеної Конвенції передбачені загальні зобов'язання держав-учасниць карати кожного, хто для вдоволення похоті іншої особи: 1) зводить, умовляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть за згодою цієї особи; 2) експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи.

Крім того, Сторони в цій Конвенції відповідно до ст. 2 зобов'язуються, далі, карати кожного, хто: 1) утримує будинок розпусти чи управляє ним або свідомо фінансує чи бере участь у фінансуванні будинку розпусти; 2) здає в оренду або наймає будівлю чи інше місце, або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами [3].

Конвенція також регламентує й інші форми взаємодії. Згідно зі ст. 13, Сторони зобов'язуються виконувати, відповідно до своїх власних законів і практики, судові доручення, що стосуються передбачених у цій Конвенції злочинів. Статтею 18 передбачено й інформаційне супроводження боротьби з такими правопорушеннями. Так, Сторони зобов'язуються – відповідно до умов, установлених їх

власними законами – збирати відомості про всіх іноземців, які займаються проституцією, з метою встановлення їх особи і соціального стану, а також з метою виявлення осіб, які спонукали їх покинути свою державу. Ці відомості сповіщаються властями держави походження зазначених осіб з метою їх наступної репатріації [3].

Основним міжнародним документом щодо протидії транснаціональним злочинам є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [4], яку доповнює Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що ратифіковані Законом України від 4 лютого 2004 р. з низкою заяв і застережень. Конвенція передбачає таку класичну форму співробітництва, як надання взаємної правової допомоги, що регламентовано ст. 18. Ця допомога може запитуватися з будь-якою з нижчеперелічених цілей (п. 3 ст. 18 Конвенції): а) одержання показань свідків або заяв від окремих осіб; б) вручення судових документів; в) проведення обшуку і здійснення виймки або арешту; г) огляд об'єктів і ділянок місцевості; е) надання інформації, речових доказів і оцінок експертів; ф) надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи; г) виявлення або відстеження доходів від злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доведення; h) сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої Держави-учасниці; і) надання будь-якого іншого виду допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної Держави-учасниці [4].

У якості міжнародно-правової бази протидії торгівлі людьми слід відзначити Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р., яка підписана від імені України 17 листопада 2005 р. і ратифікована Україною 21 вересня 2010 р. [5].

Відповідно до ст. 1 цілями цієї Конвенції є: а) запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності; б) захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків, допомоги їм з одночасним гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування; в) сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми [5].

Приймаючи до уваги положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. та Протоколів, що доповнюють її, керуючись загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права, 25 листопада 2005 р. в м. Москві було укладено Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини (ратифікована Україною 16 жовтня 2012 р.), де в ст. 4 викладено основні форми співпраці: 1) обмін оперативною, криміналістичною, статистичною й іншою інформацією, у тому числі відомостями про

злочини, що готуються чи скоєні, легалізації доходів від цих діянь і причетних до них фізичних або юридичних осіб; 2) виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів; 3) планування і здійснення скоординованих оперативно-розшукових і профілактичних заходів; 4) обмін нормативними правовими актами, публікаціями і науково-методичними матеріалами; 5) обмін досвідом роботи, проведення робочих зустрічей, консультацій, нарад, практичних конференцій і семінарів, а також спільних наукових досліджень; 6) розробка і здійснення узгоджених заходів щодо попередження і припинення використання мережі Інтернет в цілях торгівлі людьми; 7) обмін досвідом впровадження інформаційних систем паспортно-візового контролю, включаючи використання біометричних даних; 8) сприяння в підготовці кадрів і підвищенні кваліфікації фахівців; 9) розробка і впровадження нових методів соціальної і медичної реабілітації жертв торгівлі людьми, особливо жінок і дітей [6].

В якості правової бази міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми, слід відмітити Конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, яка укладена і підписана від імені України 22 січня 1993 р., та ратифікована Україною 10 листопада 1994 р., що є основним документом щодо взаємодії по кримінальним справам на терені СНД [7]. Далі держави-учасниці внесли до Конвенції зміни та доповнення, виклавши їх у Протоколі до даної Конвенції, який був ратифікований Україною 3 березня 1998 р. [7] Згідно з цими документами, права допомога здійснюється шляхом виконання процесуальних та інших дій, для чого надсилається доручення.

На європейському просторі спеціалізованим багатостороннім міжнародним договором щодо правової взаємодії при розслідуванні злочину є Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, укладена 20 квітня 1959 р., а також Додатковий протокол 1978 р. до Конвенції, які були підписані від імені України 29 травня 1997 р. та ратифіковані Україною 16 січня 1998 р. та Другий Додатковий протокол 2001 р. до Конвенції, підписаний від імені України 8 листопада 2001 р. та ратифікований Україною 1 червня 2011 р. [8]. У цих документах, передбачено надання допомоги шляхом виконання судових доручень у кримінальних справах. Така форма міжнародного співробітництва, як передача провадження у кримінальних справах безпосередньо регламентована Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах, що укладена 15 травня 1972 р. та ратифікована Україною 22 вересня 1995 р. [9], а видача злочинців, передбачена Європейською конвенцією про видачу правопорушників, яка підписана 13 грудня 1957 р., і доповнена Додатковим протоколом 1975 р. та Другим додатковим протоколом 1978 р., що були ратифіковані Україною 16 січня 1998 р. [10].

Правоохоронні органи України зіткнулись зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми на початку 90-х років минулого століття. Україна намагається якомога активніше залучатися у процес

міжнародного співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми. При цьому, слід відзначити, що Україна (як на міжнародному, так і на національному рівні) застосовує багатовекторний підхід до проблеми боротьби з торгівлею людьми, насамперед жінками. Як правило, це проявляється у поєднанні стратегій боротьби з торгівлею жінками як такою, боротьби з нелегальною міграцією та боротьби із міжнародною організованою злочинністю.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми проводиться на наступних трьох основних рівнях: 1) у рамках участі України в діяльності різноманітних міжнародних організацій; 2) у рамках виконання зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини, окремі положення яких стосуються боротьби з торгівлею людьми; 3) у рамках двосторонніх та багатосторонніх локальних та регіональних міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з міжнародною злочинністю.

З метою посилення боротьби з цим видом транснаціональної організованої злочинності, у березні 1998 р. Верховна Рада України приймає Закон «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України», у зв'язку з яким, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею, яка передбачала покарання за торгівлю людьми (ст.124-1 КК України). У квітні 2001 р. Верховна Рада України приймає новий Кримінальний Кодекс України, який набув чинності з 1 вересня 2001 р., до складу якого увійшла ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини».

У 1999 р. було створено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини [11].

Указом Президента України від 18 лютого 2002 р. №143 «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» визначено, що боротьба з торгівлею людьми є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів України [12].

У 2012 р. в структурі органів внутрішніх справ створено Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС [13].

20 вересня 2011 р. Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про протидію торгівлі людьми» № 3739-VI [14], який визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади та ін.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2012 р. № 350 затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2015 р. [15]

На жаль, міжнародне співробітництво щодо розслідування кримінальних справ за ст.149 КК України має певну недосконалість. Особи, які засуджуються в Україні, зазвичай, є вербувальниками. Вони є найслабшою ланкою в механізмі торгівлі. Інші учасники злочинної групи знаходяться за межами України, тому переважна

більшість кримінальних справ потребує направлення клопотань до іноземних держав про надання правової допомоги. Відповіді на міжнародні доручення приходять із запізненням, інколи вони є формальними, тому їм не можуть бути доказом. Особливо складно вести розслідування справ, коли потерпілих вивозять до країни, з якою немає міжнародної угоди про співробітництво. У цьому випадку правоохоронні органи відповіді на запити практично не одержують. Щоб прискорити обмін інформацією в рамках кримінальних розслідувань та взаємну правову допомогу, безпосередні контакти компетентних правоохоронних органів мають стати інтегральною складовою частиною розробки правових інструментів і угод про співробітництво правоохоронних і судових структур.

Слід відмітити, що багатостороннє співробітництво у справі протидії торгівлі людьми в рамках різноманітних міжнародних організацій та у рамках виконання державами зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини охоплює не лише безпосередню координацію спільних дій, а також включає постійний обмін інформацією щодо ефективних методів та стратегій захисту прав людини, які застосовуються державами. Один із способів поширення такої інформації – подання державою звітів та доповідей про діяльність щодо імплементації положень окремих міжнародно-правових актів.

Отже, на підставі вищезазначеного можна дійти таких висновків.

По-перше, протидія таким явищам, як торгівля людьми, активно ведеться як на міжнародному, так і на національному рівні. Вже протягом більш ніж чотирьохсот років торгівля людьми відноситься до низки найгрубших порушень прав людини в історії людства. Проте міжнародна спільнота наразі знаходиться лише на шляху до подолання нових форм, у які історично переродилося рабство і работоргівля. Міжнародна спільнота намагається невинно протидіяти сучасним формам торгівлі людьми, адже глобалізація такого явища та його поширення негативно впливають на співпрацю держав у цілому та ставлять під загрозу головні цінності, якими є людська гідність та життя.

По-друге, хоч з подібними процесами Україна зіткнулася вперше, і тому ще не відпрацьовані ефективні засоби протидії їм та не вистачає об'єктивних оцінок та аналізу кількісних і якісних характеристик цих процесів. Україна, проголосивши, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), зобов'язалася всіма доступними засобами та можливостями захищати особу і активно йде у цьому напрямі.

По-третє, доцільним у протидії торгівлі людьми, у наші часи є також інформаційне забезпечення населення. Надання інформації про можливу небезпеку, особливо важливо для країн з хиткою економічною системою. У цьому разі прикладом може слугувати практика Вірменії: Міністерство освіти Вірменії додало до шкільного розкладу учнів старших класів уроки, на яких учням будуть

розповідати про загрози, пов'язані з торгівлею людьми. Цей новий навчальний план був розроблений в межах регіональної програми з боротьби із сучасною работоргівлею в Азербайджані, Вірменії та Грузії, яка проводиться Міжнародною організацією з міграції спільно із Швейцарським агентством з міжнародної співпраці [16].

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційна статистика МВС України. Стан та структура злочинності в Україні / Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/47900>
2. Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 90-р / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/90-2012-p>
3. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_162
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789
5. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_858/page
6. Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини від 25 листопада 2005 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_a49
7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009/page
8. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_036
9. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_008
10. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_033
11. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 вересня 1999 р. № 1768 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1768-99-%D0%BF>
12. Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: Указ Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>
13. Про організацію діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС: Наказ МВС України від 30 жовтня 2012 р. № 988 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS416.html

14. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 р. №3739-VI / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

15. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, затверджена

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2012 р. № 350 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-п>

16. Армянские школьники узнают об угрозах, связанных с торговлей людьми / Радио Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.unmultimedia.org/radio/russian/detail/77392.html>